

Географія та туризм

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

заснований у 2007 р.

Випуск 65

КИЇВ – 2021

УДК 338.483(082)

ББК 65.433я43

Г35

ISSN 2308-135X

Географія та туризм: науковий журнал /ред. кол.: Запотоцький С.П. (гол. ред.) та ін. – К.: Альфа-ПК, 2021. – Вип. 65 – 70 с.

Науковий журнал висвітлює актуальні питання теорії та практики туризму, країнознавчих досліджень, проблем регіонального розвитку, теорії та практики природничої географії.

Для фахівців сфери туризму, наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів.

Головний редактор: *Запотоцький Сергій Петрович*, доктор географічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Заступник головного редактора: *Любіцева Ольга Олександрівна*, доктор географічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Відповідальний секретар: *Сировець Сергій Юрійович*, кандидат географічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Члени редколегії: *Антоненко Володимир Степанович*, доктор географічних наук, професор, Київський університет культури, м. Київ, Україна. *Антонюк Наталія Володимирівна*, доктор історичних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна. *Бабушко Світлана Ростиславівна*, доктор педагогічних наук, доцент, Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ. *Бучко Жанна Іванівна*, кандидат географічних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна. *Гукалова Ірина Володимирівна*, доктор географічних наук, провідний науковий співробітник, Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна. *Дністрянський Мирослав Степанович*, доктор географічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна. *Зеленська Любов Іванівна*, доктор педагогічних наук, професор, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна. *Колотуха Олександр Васильович*, доктор географічних наук, доцент, Льотна академія Національного авіаційного університету, м. Кропивницький, Україна. *Кристов Віліян*, кандидат географічних наук, доцент, Економічний університет, м. Варна, Болгарія. *Мальська Марта Пилипівна*, доктор економічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна. *Михайленко Валерій Петрович*, кандидат хімічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна. *Плахотнік Ольга Василівна*, доктор педагогічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна. *Поляк Ольга Вікторівна*, кандидат педагогічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна. *Рудковський Олександр Володимирович*, доктор економічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна. *Самойленко Віктор Миколайович*, доктор географічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна. *Сарменто Жоао*, кандидат географічних наук, доцент, Університет Мінью, м. Брага, Португалія. *Сніжко Сергій Іванович*, доктор географічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна. *Сокол Тетяна Георгіївна*, кандидат педагогічних наук, доцент, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна. *Стебельський Ігор*, доктор географічних наук, професор, Віндзорський університет, м. Віндзор, Канада. *Ткач Олег Іванович*, доктор політичних наук, кандидат історичних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна. *Уварова Ганна Шевкетівна*, кандидат педагогічних наук, доцент, Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна. *Хільчевський Валентин Кирилович*, доктор географічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна. *Цвиг Володимир Федорович*, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна. *Чепурда Лариса Михайлівна*, доктор економічних наук, професор, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна. *Яворська Вікторія Володимирівна*, доктор географічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, м. Одеса, Україна.

АДРЕСА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ: м. Київ, МСП-680, проспект Глушкова, 2-а. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, географічний факультет, кафедра країнознавства та туризму, тел. 521-32-49.

Зареєстровано Міністерством юстиції України. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ 23969-13809 ПР від 11.05.2019.

Наукове фахове видання України, географія. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 р., № 886.

Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 28 грудня 2021 р., протокол №6.

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат та інших відомостей.

<i>І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ</i>	
<i>Маковецька Н.В., Люта Д.А., Дядечко А.І. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СЕРВІСНИХ ПОСЛУГ У ЗАКЛАДАХ РОЗМІЩЕННЯ</i>	3
<i>Нестерчук І.К. ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ</i>	9
<i>Романова А.А., Топалова О.І. АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ ПРИАЗОВ'Я</i>	20
<i>Чернишова Т.М. АНАЛІЗ ПРИРОДНОЇ ТА КУЛЬТОРНОЇ СПАДЩИНИ ЖИТОМИРЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ</i>	27
<i>Eminov Z.N., Mammadova A.R. THE ROLE OF ENVIRONMENTAL FACTORS IN THE EMERGENCE OF CARDIOVASCULAR DISEASES</i>	34
<i>ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА</i>	
<i>Смочко Н.М., Лужанська Т.Ю. МОНОРОЗВИТОК СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВУЗЛІВ В СТРУКТУРІ НОВІТНЬОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНУ</i>	39
<i>Islamova S.Z. EXPERIENCES AND RESULTS OF THE WORLD COUNTRIES IN USING SOLAR ENERGY</i>	45
<i>Батиченко С.П., Мельник Л.В. СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ</i>	50
<i>ІІІ. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА</i>	
<i>Калько А.Д., Мельнійчук М.М., Мельнійчук М.М., Дзямко О.М., Уєвич С.Д. ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ АТМОСФЕРИ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ ОСУШУВАЛЬНОЇ МЕЛІОРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ</i>	57
<i>РЕЦЕНЗІЯ</i>	65
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ</i>	66

СОДЕРЖАНИЕ

<i>І. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ</i>	
<i>Маковецкая Н.В., Лютая Д.А., Дядечко А.И. ОСОБЕННОСТИ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ СЕРВИСНЫХ УСЛУГ В УЧРЕЖДЕНИЯХ РАЗМЕЩЕНИЯ</i>	3
<i>Нестерчук И.К. ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО ПОНЯТИЙНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОГО АППАРАТА ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА</i>	9
<i>Романова А.А., Топалова О.И. АСПЕКТЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ЦЕЛЕПОЛАГАНИЯ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА ПРИАЗОВЬЯ</i>	20
<i>Чернышова Т.Н. АНАЛИЗ ПРИРОДНОГО И КУЛЬТОРНОГО НАСЛЕДИЯ ЖИТОМИРЩИНЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕГОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА И РЕКРЕАЦИИ</i>	27
<i>Eminov Z.N., Mammadova A.R. THE ROLE OF ENVIRONMENTAL FACTORS IN THE EMERGENCE OF CARDIOVASCULAR DISEASES</i>	34
<i>ІІ. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ</i>	
<i>Смочко Н.М., Лужанская Т.Ю. МОРОРАЗВИТИЕ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ СОЦИАЛЬНЫХ УЗЛОВ В СТРУКТУРЕ НОВЕЙШЕГО ПРОСТРАНСТВА РЕГИОНА</i>	39
<i>Islamova S.Z. EXPERIENCES AND RESULTS OF THE WORLD COUNTRIES IN USING SOLAR ENERGY</i>	45
<i>Батыченко С.П., Мельник Л.В. СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В УКРАИНЕ</i>	50
<i>ІІІ. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА</i>	
<i>Калько А.Д., Мельнійчук М.М., Мельнійчук М.М., Дзямко О.М., Уєвич С.Д. ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТРАНСФОРМАЦИИ АТМОСФЕРЫ КАК РЕЗУЛЬТАТА ОСУШИТЕЛЬНОЙ МЕЛІОРАЦИИ ЗЕМЕЛЬ</i>	57
<i>РЕЦЕНЗИЯ</i>	65

LIST OF CONTENTS

<i>I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES</i>	
<i>Makovetska N. V., Liuta D.A., Diadechko A.I. PECULIARITIES OF PROVIDING SERVICES IN ACCOMMODATION INSTITUTIONS</i>	3
<i>Nesterchuk I.K. FORMATION OF A MODERN CONCEPT AND TERMINOLOGICAL APPARATUS OF GASTRONOMIC TOURISM</i>	9
<i>Romanova A.A. Topalova O.I. THE ASPECTS OF THE STRATEGIC GOAL SETTING OF THE DEVELOPMENT OF THE CULTURAL TOURISM OF PRYAZOVIA</i>	20
<i>Chernyshova T.N. ANALYSIS OF NATURAL AND CULTURAL HERITAGE OF ZHYTOMYR REGION FOR DEVELOPMENT OF REGIONAL TOURISM AND RECREATION</i>	27
<i>Eminov Z.N., Mammadova A.R. THE ROLE OF ENVIRONMENTAL FACTORS IN THE EMERGENCE OF CARDIOVASCULAR DISEASES</i>	34
<i>II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES</i>	
<i>Smochko N.M., Luzhanska T.Y. MONODEVELOPMENT OF SPECIALIZED SOCIAL NODES IN THE STRUCTURE OF THE NEWEST SPACE IN THE REGION</i>	39
<i>Islamova Shabnam Ziyaddin EXPERIENCES AND RESULTS OF THE WORLD COUNTRIES IN USING SOLAR ENERGY</i>	45
<i>Batychenko S.P. Melnyk L.V. MODERN FEATURES OF THE DEMOGRAPHIC SITUATION IN UKRAINE</i>	50
<i>III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE</i>	
<i>Kalko A.D., Melniychuk M.M., Melniychuk M.M., Dzyamko O.M., Uevich S.D. GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF ATMOSPHERE TRANSFORMATION UNDER THE INFLUENCE OF DRAINAGE RECLAMATION</i>	57
<i>REVIEW</i>	65
<i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	66

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3:30/33 (477.8)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.65.39-44>

Смочко Наталія Михайлівна,
доктор географічних наук, доцент
Лужанська Тетяна Юрійвна,
кандидат географічних наук, доцент

Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна,
e-mail: natasmochko@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>
Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна,
e-mail: tetyana.luchanska70@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0003-0709-8293>

МОНОРОЗВИТОК СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВУЗЛІВ В СТРУКТУРІ НОВІТНЬОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНУ

Метою даної роботи є дослідження спеціалізованих соціальних вузлів як домінантів соціального простору та результат спрямованості суспільно-географічних процесів до місць соціальної сили, їх «точковим» виразом в новітньому просторі регіону.

Методика. В дослідженні використані загальнонаукові методи, зокрема аналіз, науковий синтез, аналітичний метод, методи порівняння та узагальнення.

Наукова новизна. В статті величезна увага приділена спеціалізованим соціальним вузлам, які є домінантами соціального простору. Окреслено генезис перших соціальних вузлів як релігійних центрів для позначення святих місць в просторі, пошуку «центру світу» на конкретному ієрархічному рівні територіальної системи, упорядкування суспільно-географічних зв'язків та бачення світу стабільнішим. Розтлумачено дефініцію «спеціалізовані соціальні вузли» як моновузли, що формуються конкретним видом соціально-інфраструктурних об'єктів, котрий забезпечує один вид соціалізації чи виконує одну інфраструктурну послугу, забезпечуючи той чи інший вид соціалізації.

Доведено, що соціальний простір можна розглядати на найбільш генералізованому рівні як соціальний монопростір під кутом взяття до уваги процесу соціалізації як генеруючої ознаки. Окреслено спеціалізовані освітні вузли як домінанти в спеціалізованому освітньому соціальному монопросторі, генералізованому на національному рівні, який формується всіма освітніми установами України. Розтлумачено дефініцію «спеціалізовані соціальні освітні вузли чи освітні моновузли» як концентрацію на відносно невеликій території освітніх закладів – об'єктів, які забезпечують процес освіти людини впродовж усього життя, причому доведено, що така концентрація обумовлює суттєве ущільнення освітнього соціального монопростору в місцях розташування об'єктів освіти. Встановлено, що спеціалізовані освітні моновузли у матеріальному вигляді почали трансформуватись у матеріально-віртуальні суспільно-географічні об'єкти з новими характеристиками.

Практичне значення. Результати даного дослідження сприяють глибшому суспільно-географічному розумінню процесів монорозвитку спеціалізованих соціальних вузлів, їх генезису, особливостей їх протікання та дають можливість моделювати перспективний розвиток територіальних суспільних систем, досягати очікуваних результатів внаслідок довготривалої трансформації. Вони можуть бути використані для подальшого дослідження моносистем різного ієрархічного рівня, а також для розробки практичних рекомендацій та програм розвитку окремих монотериторій.

Ключові слова: територіальна система монорозвитку, монотериторія, спеціалізовані соціальні вузли.

УДК 911.3:30/33(477.8)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.65.39-44>

Смочко Наталія Михайлівна,
доктор географічних наук, доцент
Лужанська Тетяна Юрійвна,
кандидат географічних наук, доцент

Мукачевський державний університет, г. Мукачево, Україна,
e-mail: natasmochko@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>
Мукачевський державний університет, г. Мукачево, Україна,
e-mail: tetyana.luchanska70@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0003-0709-8293>

МОНОРОЗВИТИК СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВУЗЛІВ В СТРУКТУРІ НОВІТНЬОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНУ

Целью данной работы является исследование специализированных социальных узлов как доминантов социального пространства и результат направленности общественно-географических процессов в места социальной силы, их «точечным» выражением в новейшем пространстве региона.

Методика. В исследовании использованы общенаучные методы, в частности анализ, научный синтез, аналитический метод, методы сравнения и обобщения.

Научная новизна. В статье огромное внимание уделено специализированным социальным узлам, являющимся доминантами социального пространства. Обозначен генезис первых социальных узлов как религиозных центров для обозначения святых мест в пространстве, поиска «центра мира» на конкретном иерархическом уровне территориальной системы, упорядочение общественно-географических связей и видение мира более стабильным. Разъяснена дефиниция «специализированные социальные узлы» как моноузлы, формируемые конкретным видом социально-инфраструктурных объектов, обеспечивающий один

вид социализации или оказывающий одну инфраструктурную услугу, обеспечивая тот или иной вид социализации. Доказано, что социальное пространство можно рассматривать на наиболее генерализованном уровне как социальное монопространство под углом принятия во внимание процесса социализации как генерирующего признака. Обозначены специализированные образовательные узлы как доминанты в специализированном образовательном социальном монопространстве, генерализованном на национальном уровне, который формируется всеми образовательными учреждениями Украины. Разъяснена дефиниция «специализированные социальные образовательные узлы или образовательные моноузлы» как концентрация на относительно небольшой территории образовательных учреждений – объектов, обеспечивающих процесс образования человека на протяжении всей жизни, причем доказано, что такая концентрация обуславливает существенное уплотнение образовательного социального монопространства в местах расположения объектов образования. Установлено, что специализированные образовательные моноузлы в материальном виде начали трансформироваться в материально виртуальные общественно-географические объекты с новыми характеристиками.

Практическое значение. Результаты данного исследования способствуют более глубокому общественно-географическому пониманию процессов моноразвития специализированных социальных узлов, их генезиса, особенностей их протекания и дают возможность моделировать перспективное развитие территориальных общественных систем, достигать ожидаемых результатов вследствие длительной трансформации. Они могут быть использованы для дальнейшего исследования моносистем различного иерархического уровня, а также для разработки практических рекомендаций и программ развития отдельных монотерриторий.

Ключевые слова: территориальная система моноразвития, монотерритория, специализированные социальные узлы.

UDC 911.3:30/33(477.8)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.65.39-44>

Smochko Nataliia Mykhailivna,
Doktor of Geographical Sciences, Associate Professor
Luzhanska Tetyana Yuriyivna,
Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor

Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine,
e-mail: natasmochko@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine,
e-mail: tetyana.luchanska70@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0003-0709-8293>

MONODEVELOPMENT OF SPECIALIZED SOCIAL NODES IN THE STRUCTURE OF THE NEWEST SPACE IN THE REGION

The purpose of this work is to study specialized social nodes as the dominants of social space and the result of the orientation of socio-geographical processes to places of social power, their "point" expression in the newest space of the region.

Methods. The study used general scientific methods, including analysis, scientific synthesis, analytical method, methods of comparison and generalization.

Scientific novelty. The article reveals great attention is paid to specialized social nodes that are dominant in the social space. The genesis of the first social nodes as religious centres for marking holy places in space, the search for the "centre of the world" at a specific hierarchical level of the territorial system, the ordering of socio-geographical relations and vision of the world more stable. The definition of "specialized social nodes" is interpreted as mono-nodes formed by a specific type of social infrastructure, which provides one type of socialization or performs one infrastructure service, providing one or another type of socialization. It has been proved that social space can be considered at the most generalized level as a social monospace at the angle of considering the process of socialization as a generating feature. Specialized educational nodes as dominants in the specialized educational social mono-space, generalized at the national level, which is formed by all educational institutions of Ukraine, are outlined. The definition of "specialized social educational nodes or educational mono-nodes" is seen as a concentration in a relatively small area of educational institutions – objects that provide a process of human lifelong learning, and it has been proved that such a concentration causes significant compaction of educational social mono-space in locations. objects of education. It has established that specialized educational mono-nodes in the material form began to be transformed into material-virtual socio-geographical objects with new characteristics.

Practical meaning. The results of this study contribute to a deeper socio-geographical understanding of the processes of monodevelopment of specialized social nodes, their genesis, features of their course and provide an opportunity to model the long-term development of territorial social systems, to achieve expected results due to long-term transformation. They can be used for further study of monosystems of different hierarchical levels, as well as for the development of practical recommendations and programs for the development of individual monoterritories.

Key words: methodological territorial system of monodevelopment, monoterritory, specialized social nodes.

Постановка проблеми. Спеціалізовані соціальні вузли є надзвичайно важливими конкретними об'єктами дослідження в рамках суспільної географії. Вони активно впливають на сучасне життя практично всіх верств населення, а тому останнім часом викликають до себе посилений інтерес географів. Вважаємо, що саме спеціалізовані соціальні вузли є домінантами соціального простору. Зазначимо, що соціальний простір активно вивчався і вивчається українськими вченими, як М. Гродзинський, К. Мезенцев, Л. Немець, Я. Олійник, А. Степаненко, Л. Топчів, О. Шаблій, Л. Шевчук та ін. Незважаючи на низку ґрунтовних досліджень, де розкриваються характеристики і особливості соціального простору, його природа, особливості трансформації та вимірність залишаються на сьогоднішній день недостатньо вивченими. Не випадково вчені наголошують, що цей простір є нелінійним і багатовимірним, та підкреслюють, що вживання поняття простору у такому аспекті взагалі не є строгим і ґрунтується на його інтуїтивно зрозумілій об'єднувальній здатності [6, с. 56].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наш час соціальні вузли вивчаються не тільки в рамках суспільної географії, але і в рамках таких галузей знань, як економіка, районне планування і містобудівництво, соціологія та ін. Вчені інших галузей знань також приділяють цьому питанню величезну увагу. Так, економісти В. Паславська, Л. Квасній підкреслюють, що вітчизняна економічна наука виокремлює різноманітні підходи до просторового розвитку та його ролі у трансформації економіки регіону як просторової системи економічного розвитку. При цьому, вони наголошують, що основна проблема просторового розвитку для більшості регіонів як просторових систем економічного розвитку є дотримання балансу між соціально-економічним розвитком різних їх частин [3]. Бавико О., аналізуючи стратегії розвитку регіонального економічного простору, вважає, що важливим є узгодження інтересів різних соціально-економічних груп у процесі формування такої стратегії, і вказує на необхідність формування розгалуженої просторової мережі на першому етапі впровадження такої стратегії [1].

На нашу думку, формування соціальних вузлів є результатом спрямованості суспільно-географічних процесів до місць соціальної сили, їх «точковим» виразом. Як зазначає М. Пістун, «суспільно-географічні процеси відображають обумовлену людською діяльністю послідовну зміну станів і стадій обміну речовин, енергії та інформації між природними та суспільними компонентами геосфери» [4, с. 62-63].

При проведенні дослідження соціальних вузлів Карпатського регіону було застосовано загальнонаукові методи дослідження: аналіз та синтез, порівняння, дедукція, так і конкретно-наукові: порівняльно-географічний, класифікація і типологія тощо.

Метою дослідження є аналіз впливу географічного положення та природно-ресурсного потенціалу на формування видів суспільно-географічних моносистем Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. Сучасні уявлення про спеціалізовані соціальні вузли в структурі новітнього простору регіону та розуміння того, що представляє собою їх монорозвиток, неможливо сформувати без суспільно-географічного екскурсу в історію еволюції поглядів етносів на простір і час.

Перші спеціалізовані соціальні вузли як духовно-матеріальні об'єкти з'явилися з обладнанням священних місць в просторі, а опісля в результаті будівництва в таких місцях культових споруд. Кожний етнос, прагнучи жити в реальному упорядкованому просторі та «не дати нескінченній відносності паралізувати себе», намагався освятити простір, де священне порізному проявляється в часі. Як зазначає Л.Т.Шевчук «вже саме розташування етносу на знайдений, визначений за допомогою знаків території передбачає її освячення. Вона підкреслює, що, «яким би не були розміри простору (країна, місто чи село, дім), людина прагне існувати в організованому Світі, Космосі. Організований Світ можливий лише за наявності Центру. Саме символізм Центру пояснює розташування святих місць, храмів, столиць» [8, с.45].

Отже, перші соціальні вузли виникли як релігійні центри з метою позначити святі місця в просторі, знайти «центр світу» на конкретному ієрархічному рівні територіальної системи, упорядкувати суспільно-географічні зв'язки та зробити світ стабільним. Цю стабільність мало забезпечити функціонування релігійних центрів у Священному часі. Як зазначає Л.Т. Шевчук, Священний час це час життя і діяння Богів, який в процесі здійснення культових дійств постійно повторюється. Вона наголошує, що цей час «уклинюється в сучасність, час як вічне сьогодні, у конкретній системі геопросторових координат, час, що постійно повертається і повторюється. Це, по-суті, є відтворенням Священного простору у початковому вигляді з притаманними йому особливостями, процесами, подіями, дійовими особами, діями. Періодичне включення Священного часу із Священим простором в Історичний час і дає змогу пізнати відчуття Вічності,

без якої неможлива реальність [8, с.45]. Безумовно, з позиції сьогодення ми можемо вважати такі релігійні центри моновузлами, оскільки всі процеси монорозвитку зводилися в таких вузлах до генералізованого процесу – розвитку духовності. Ще раз наголосимо на тому, що ці вузли виокремлені в результаті зробленого нами акценту на одній з найважливіших функцій життєдіяльності населення – духовності, яка викристалізувалася в результаті прагматичного бажання людей жити в упорядкованому світі, який неможливо створити без центра, розташованого в місці соціальної сили.

Вважаємо, що найдавніші соціальні вузли у вигляді сакральних центрів, окремі з яких збереглися до наших днів, представляли собою, по суті, соціо-природні системи. Але, коли просторові моделі, навіть якщо їх ядром було підприємство однієї галузі (промисловості, сільського господарства), розроблялися, як правило, як поліпроцесні, а опісля розглядалися як моногалузеві (тобто монопроцес їх розвитку виокремлювався завдяки галузевому підходу), то сакральні вузли залишалися моновузлами, де провідне місце належало процесам монорозвитку завдяки підпорядкованості усього життєвого укладу одній важливій функції – забезпечення духовного розвитку.

Проте, з плином часу ситуація почала кардинально змінюватися. В сакральних вузлах почали нагромаджуватися знання, інформація в друкованому і рукописному вигляді, матеріальні та фінансові цінності. Такі сакральні вузли почали виконувати просвітницькі функції. А сакральні вузли глобального масштабу (наприклад, Ватикан) почали виступати на міжнародній арені потужними геополітичними гравцями. Незважаючи на це, перед спільнотою на різних ієрархічних рівнях сакральні вузли виступають як моноцентри з генеральною функцією – релігійною чи сакральною. Приховування інших функцій було свідомим і робилося для того, щоб підсилити основну функцію – сакральну.

Подальший розвиток сакральних соціальних вузлів супроводжувався дедалі більшим їх структуруванням і полірозвиток вже неможливо було приховувати. Відбувалося або виокремлення інших функцій, наприклад освітніх і утворення самостійних потужних центрів освіти, або структурування сакральних вузлів в складні багатофункціональні центри. Якщо такі багатофункціональні центри об'єднували обслуговуючі населення об'єкти, то вони перетворювалися в центри соціальної інфраструктури, або соціальні інфраструктурні вузли. Якщо взяти до уваги те, що головне завдання соціальних інфраструктурних вузлів – це забезпечення реалізації процесу соціалізації, то згенерувавши всі інфраструктурні послуги до соціалізації ми навіть при їх різноманітті можемо говорити про соціомоновузол з притаманним йому соціалізаційним процесом монорозвитку. Відповідно, можемо зробити висновок, що соціальні вузли – це концентрація в просторі об'єктів, які забезпечують процес соціалізації людини. Беручи зазначену тезу до уваги, можемо вважати будь-які соціальні вузли – моновузлами. Спеціалізовані соціальні вузли – це моновузли, що формуються конкретним видом соціально-інфраструктурних об'єктів, що сприяють соціалізації або ж надають інфраструктурну послугу задля забезпечення її певного виду.

На основі сказаного робимо такий важливий висновок: соціальний простір можемо розглядати на найбільш генералізованому рівні як соціальний монопростір під кутом взяття до уваги процесу соціалізації, яка виступає генеруючою ознакою. Але генералізований соціальний простір формується спеціалізованими соціальними просторами, в яких генеруючими ознаками братимуться до уваги спеціалізовані функції (освіта – спеціалізований монопростір освіти, культура – спеціалізований монопростір культури і т.д.).

Спеціалізовані освітні вузли є домінантами в спеціалізованому освітньому соціальному монопросторі, генералізованому на національному рівні, який формується всіма освітніми установами України (табл. 1.).

Якщо проаналізувати динаміку загальної кількості здобувачів освіти за період 2010-2019 рр., то очевидно, що загальна кількість здобувачів освіти суттєво зменшилася у 2018/2019 н.р. порівняно з 2010/2011 н.р. Частково це сталося, через неврахування учнів, слухачів та студентів закладів освіти тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, починаючи з 2014/2015 н.р., а частково – через демографічні проблеми. Як би там не було, але наведена в таблиці 1 динаміка загальної кількості здобувачів освіти за період 2010-2019 рр. засвідчує про те, що спеціалізований освітній соціальний монопростір України став менш щільним, а зв'язки між спеціалізованими освітніми соціальними моновузлами дещо послабилися.

Зазначимо, що спеціалізовані соціальні освітні вузли чи освітні моновузли – це концентрація на відносно невеликій території освітніх закладів – об'єктів, які забезпечують процес освіти

людини впродовж усього життя. Така концентрація обумовлює суттєве ущільнення освітнього соціального монопростору в місцях розташування об'єктів освіти. Спеціалізовані соціальні освітні моноузли є ієрархічними домінантами освітнього соціального монопростору. Їх ієрархічність обумовлена кількістю здобувачів освіти, кількістю закладів освіти в розрізі рівнів освіти за МСКО. Найбільшими в Карпатському регіоні освітні вузли є в обласних центрах. Найважливішою ланкою в спеціалізованих соціальних освітніх вузлах чи освітніх моновузлах є ланка «вища освіта» (табл. 2.).

Таблиця 1.

Розподіл кількості учнів, слухачів та студентів закладів освіти України за Міжнародною стандартною класифікацією освіти МСКО 2011

Рівні освіти за МСКО	2010/ 2011 ¹	2011/ 2012 ¹	2012/ 2013 ¹	2013/ 2014 ¹	2014/ 2015 ²	2015/ 2016 ²	2016/ 2017 ²	2017/ 2018 ²	2018/ 2019 ²
Дошкільна освіта	1272745	1354394	1428390	1470817	1294891	1291207	1300129	1303787	1278237
Початкова освіта	1563396	1584382	1638497	1685030	1536578	1599250	1644263	1676550	1724664
Перший етап середньої освіти	2100395	1988313	1926819	1909631	1714321	1708172	1743530	1796094	1845424
Другий етап середньої освіти	828394	912 231	876 906	801834	655977	617692	591448	580754	599124
Після середня не вища освіта	175587	152461	151934	148126	122427	117922	106831	92289	83414
Короткий цикл вищої освіти	566194	567372	571228	567013	452292	427471	408732	398721	383710
Бакалаврат або його еквівалент	1433590	1270327	1153791	1072194	890277	855683	800450	774076	746330
Магістратура або її еквівалент	491504	473858	445122	413471	346657	322116	377572	365768	392210
Докторантура або її еквівалент	36214	35823	35454	33313	30031	30308	27755	26432	23974
Загальна кількість здобувачів освіти	8468019	8339161	8228141	8101429	7043451	6969821	7000710	7014471	7077087

* складено авторкою за даними Державної служби статистики України [2].

¹ включаючи учнів, слухачів та студентів закладів освіти Автономної Республіки Крим та м. Севастополя

² без урахування учнів, слухачів та студентів закладів освіти тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Таблиця 2.

Кількість студентів у ЗВО на початок 2019/20 навчального року за формами навчання та регіонами, осіб*

Територія	Коледжі, технікуми, училища				Університети, академії, інститути			
	усього	у тому числі за формами навчання			усього	у тому числі за формами навчання		
		денною	вечірньою	заочною		денною	вечірньою	заочною
Україна	173585	155986	689	16 910	1266121	889063	224	374834
Карпатський регіон	25 996	24121	273	1602	173191	130894	298	41999
Закарпатська область	2725	2471	-	254	18864	13348	-	5516
Івано-Франківська область	5913	5809	-	104	29410	21171	-	8239
Львівська область	10 616	9552	273	791	105084	81158	298	23628
Чернівецька область	6742	6289	-	453	19833	15217	-	4616
Частка Карпатського регіону від України загалом, %	15,0	15,5	39,6	9,5	13,7	14,7	13,4	11,2

* складено авторкою за даними Державної служби статистики України [2]

У всіх обласних центрах Карпатського регіону (Львові, Ужгороді, Чернівцях, Івано-Франківську) є класичні університети, які здавна стали ядрами освітніх спеціалізованих вузлів і є провідними в Україні. Це підтверджується тим, що у 2020 році два класичні університети Карпатського регіону із 183 закладів освіти з України – Львівський національний університет імені Івана Франка і Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича увійшли у першу п'ятірку українського рейтингу впливовості університетів світу Influential schools, частиною якого є окремий рейтинг впливовості ЗВО України. Інформацію про це можна знайти на сайті AcademicInfluence, де дається коротке роз'яснення стосовно розробки рейтингу: рейтинг складається групою науковців і фахівців з аналізу даних, які вже понад 5 років оприлюднюють результати своєї роботи на сайті. В основі алгоритму, за яким формується рейтинг – положення, що гідні уваги люди пов'язуються з конкретними закладами вищої освіти, кафедрами та навчальними дисциплінами. Тобто, розробники рейтингу взяли до уваги, що будь-який ЗВО впливовий не самий по собі, а завдяки людям, які в ньому навчалися або працювали [7].

Соціальні спеціалізовані освітні вузли Карпатського регіону з ядрами – класичними університетами, творять специфічний соціальний освітній простір, який завдяки подальшому зміцненню освітньої функції за рахунок процесу монорозвитку активно і надзвичайно інтенсивно розвивається в наш час. Адже, саме зараз спеціалізовані соціальні вузли як спеціалізовані освітні моновузли з генералізованою функцією – соціалізацією вступили в нову фазу розвитку в зв'язку з інтенсивним впровадженням ІТ технологій. Якщо ми братимемо до уваги культурний соціальний простір і університети як культурні спеціалізовані соціальні моновузли, то в результаті маємо оцінювати розвиток соціального як культурного поступу суспільства. Вважаємо, що взаємоузгоджений розвиток соціальних просторів і відповідних їм спеціалізованих соціальних вузлів спричинить синергетичний ефект у активізації процесів соціалізації як окремих осіб, так і суспільства загалом. Цей синергетичний ефект може суттєво зрости, якщо при аналізі та подальшому прогнозуванні цього розвитку врахувати виникнення, формування і розвиток соціальних мереж, адже вони з кожним днем інтенсивніше впливають на розвиток соціальних просторів та відповідних їм спеціалізованих соціальних вузлів.

Загальні висновки. У ході дослідження встановлено, що спеціалізовані соціальні вузли є домінантами соціального простору, а їх формування є результатом спрямованості суспільно-географічних процесів до місць соціальної сили, їх «точковим» виразом. Взнявши до уваги те, що головне завдання соціальних інфраструктурних вузлів – це забезпечення реалізації процесу соціалізації і згенерувавши всі інфраструктурні послуги до соціалізації, констатуємо, що будь-який соціальний вузол є соціомоновузлом з притаманним йому соціалізаційним процесом монорозвитку, наголошуючи при цьому, що соціальні вузли – це концентрація в просторі об'єктів, які забезпечують процес соціалізації людини. Соціальний простір можна розглядати на найбільш генералізованому рівні як соціальний монопростір під кутом взяття до уваги процесу соціалізації як генеруючої ознаки. В результаті наукових пошуків встановлено, що спеціалізовані освітні моновузли, які виникли і розвинулись як домінанти спеціалізованого освітнього монопростору у матеріальному вигляді почали трансформуватись у матеріально-віртуальні суспільно-географічні об'єкти з новими характеристиками: інтенсифікацією прояву матеріально-віртуального характеру спеціалізованих освітніх моновузлів; появою в них точок взаємодії з інформаційно-технологічно-віртуальними вузлами – домінантами інформаційно-технологічного простору; трансформацією процесу передачі знань та їх засвоєння, тобто трансформацією самого освітнього процесу. Окреслені характеристики забезпечують процес освіти людини впродовж усього життя, причому вважаємо, що така концентрація обумовлює суттєве ущільнення освітнього соціального монопростору в місцях розташування об'єктів освіти.

Список використаних джерел

1. Бавико О. Є. Формування стратегії постіндустріального розвитку регіонального економічного простору. *Ефективна економіка*. 2012. №7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1255>.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Паславська В. В. Принципи формування та функціонування просторових систем регіонального розвитку / В. В. Паславська, Л. Г. Квасній // *Наукова думка сучасності і майбутнього: матеріали XV Всеукраїнської прак.-пізнав. інтернет-конференції, 27 листопада – 07 грудня 2017 р.* URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadsyata-vseukrajinskapraktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/290-printsipi-formuvannya-tafunktsionuvannya-prostorovikh-sistem-regionalnogo-rozvitku>
4. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії / М.Д. Пістун. Київ: Вища школа, 1996. 231 с.
5. Смочко Н.М. Монорозвиток територій у сучасному геопросторі: теорія та методологія / Н.М. Смочко. Львів: Видавництво ННБК «АТБ», 2019. с. 253-257
6. Соціальна географія: підручник / за ред. Л. Немець, К. Мезенцева. Київ: Вид-во «Фенікс», 2019. 304 с.
7. ТОП 10 найвпливовіших університетів України. URL: http://osvita.ua/vnz/rating/77205/?fbclid=IwAR0uASW9pkEb-p2I7z5mu3B6AH_VGXROR8OaSnYfafqUpKbjx9Ui2mzhpoY
8. Шевчук Л. Т. Соціальна географія: навчальний посібник / Л.Т. Шевчук. Київ: Знання, 2007. 350 с.

References

1. Bavyko O. Ye. Formuvannya strategiyi postindustrial'nogo rozvytku regional'nogo ekonomichnogo prostoru. *Efektynna ekonomika*. 2012. #7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1255>.
2. Derzhavna sluzhba staty'ky' Ukrayiny'. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Paslavska V. V. Pry'ncy'py' formuvannya ta funkcionuvannya prostorovy'x sy'stem regional'nogo rozvytku / V. V. Paslavska, L. G. Kvasnij // *Naukova dumka suchasnosti i majbutn'ogo: materialy' XV Vseukrayins'koyi prakt.-piznav. internet-konferencyi, 27 ly'stopada – 07 grudnya 2017 r.* URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadsyata-vseukrajinskapraktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/290-printsipi-formuvannya-tafunktsionuvannya-prostorovikh-sistem-regionalnogo-rozvitku>
4. Pistun M. D. Osnovy' teoriyi suspil'noyi geografii / M.D. Pistun. Ky'yiv: Vy'shha shkola, 1996. 231 s.
5. Smochko N.M. Monorozvy'tok tery'torij u suchasnomu geoprostori: teoriya ta metodologiya / N.M. Smochko. L'viv: Vy'davny'ctvo NNVK «ATB», 2019. s. 253-257
6. Social'na geografiya: pidruchny'k / za red. L. Nyemecz', K. Mezenцева. Ky'yiv: Vy'd-vo «Feniks», 2019. 304 s.
7. TOP 10 najvplyvovishy'x univversytetiv Ukrainy'. URL: http://osvita.ua/vnz/rating/77205/?fbclid=IwAR0uASW9pkEb-p2I7z5mu3B6AH_VGXROR8OaSnYfafqUpKbjx9Ui2mzhpoY
8. Shevchuk L. T. Social'na geografiya: navchal'ny'j posibny'k / L.T. Shevchuk. Ky'yiv: Znannya, 2007. 350 s.

Географія та туризм

Наукове видання

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

Науковий журнал заснований у 2007 р.

Випуск 65

Лабораторія геоінформації та туризму
кафедри країнознавства та туризму
географічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Київ, проспект Глушкова, 2-а, к.318

Підписано до друку 30.12.2021. Формат 60x84/8 Папір офс.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Ум. – друк. арк.6,97.
Обл.- вид. арк. 7,1 Наклад 100. Замовлення № 06-0065.

Надруковано в ТОВ «Альфа-ППК», м. Київ, вул. Антоновича 125А
Свідоцтво про реєстрацію ДК 1806

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>